

OBSERVAȚII PE MARGINEA UNUI FALS MONETAR DESCOPERIT ÎN PIAȚA SFÂNTUL GHEORGHE DIN TIMIȘOARA

Raoul M. Șeptilici

Observations regarding a counterfeit coin discovered in Timișoara's Sfântul Gheorghe Square

Abstract: During archeological excavations carried on between 2013–2014 in Piața Sf. Gheorghe in Timișoara, several isolated coins were found, most of them period imitations. One of them provided valuable information for the stratigraphic dating. It is a dinar, a fake coin imitating a Hungarian piece from 1541, from Hungary's Ferdinand I, type Unger no. 55.

Such old, fake coins are rather frequent. The coin we refer to was very likely made in 1541 or later, though close to that date. Many times, counterfeit money provides more useful information for stratigraphic dating than a genuine coin that could circulate much longer.

An argument in favor of the rather brief circulation of counterfeit coins is also the hoard found in 2006 on 9 Mai Street. It is believed that it was hidden in 1565, perhaps in early 1566. The oldest fake item has the thousand figure of 1550. There is no question that there were no fakes prior to 1550 (even if the item referred in this article is probably from 1541), but the worn out coins lose their silver coating and are no longer circulated.

Our opinion is that the coin referred to was lost before the Ottoman Conquest (when the coin still kept the silver coating) and therefore provided very good information for the stratigraphic dating of the Pre-Ottoman period (somewhere between 1541–1552). Actually, the dating was made by interconnecting the input given by the discovered artefacts, which also include the present fake coin.

Keywords: *Ferdinand I of Hungary, dinar, Pre-Ottoman period.*

Cuvinte cheie: *Ferdinand I al Ungariei, dinar, perioada preotomană.*

În timpul săpăturilor arheologice efectuate în anii 2013–2014 în perimetrul Pieței Sf. Gheorghe din Timișoara, printre alte artefacte au fost descoperite și câteva monete izolate, în mare parte falsuri de epocă. Ne vom opri asupra uneia dintre ele, comună de altfel, dar care datează foarte bine stratul arheologic în care a fost descoperită. Este vorba despre un dinar, fals de epocă care copiază o piesă maghiară de la Ferdinand I al Ungariei (Ferdinand II ca împărat al Sfântului Imperiu Romano-German – 1526–1564).

Piesa (**Fig. 1**) se descrie astfel:

Av. ⚔ FERDINAND·D·G·RVG541, scutul maghiar, c.p.e., c.p.i.

Rv. PAT(R)ON(A...?)·(...?)VNGARIE, siglele K – B, Madona cu pruncul, c.p.e., c.p.i.

AE (inițial argitat), axa 2, 0,35 g, 14,72–15,22 mm, circulație medie(?)¹, conservare mediocră, nr. inv. numismatică 3444.

Acest fals de epocă copiază un dinar emis la Kremnitz Bania (azi în Slovacia) din 1541 cu următoarele legende: Av. FERDINAND·D·G·R·VNG·1541.², Rv. PATRONA · · VNGARIE cu siglele K – B³.

Moneta a fost descoperită în 22 ianuarie 2014, în sectorul 1 Vest la adâncimea de 1,78 m⁴ față de nivelul actual de călcare, la nord-est de C1, la aproximativ doi metri de o locuință cu structură de lemn, într-un strat de vreascuri din lemn ce reprezenta un nivel de călcare medieval preotoman⁵. Aceasta datează foarte bine stratul de cultură din care provine.

* Muzeul Național al Banatului, Piața Huniade 1, 300002, Timișoara. raoulm7@yahoo.com

¹ Relativ greu de precizat având în vedere starea de conservare.

² Ferdinand prin grația lui Dumnezeu rege al Ungariei.

³ Copiază, foarte probabil, o piesă de tip Unger, nr. 55.

⁴ Coordonate topografice – Stereo 1970: X: 479821,266; Y:206831,91; Z:88690.

⁵ Vezi Drașovean *et alii* 2016.

Astfel de piese falsificate sunt relativ frecvente. Este de presupus că ea a fost produsă chiar în 1541 sau într-un an ulterior, apropiat acestuia. Un dinar falsificat, realizat din cupru și spoit cu argint nu ar fi circulat foarte mult timp, fiind o monetă mărunță cu un rulaj mare. Mai devreme sau mai târziu „și-ar fi dat arama pe față” și posesorul ei (care nu mai e falsificatorul) ar fi fost demascat. Risca, în cazul cel mai bun să piardă contravaloarea acesteia, dar și să fie aspru pedepsit⁶. Logic ar exista și posibilitatea reargintării, însă aceasta era la îndemâna falsificatorului dar nu și a unui simplu posesor. Însă falsificatorul se ferea de astfel de piese. El le producea, le introducea în circulație, scăpa de ele, nu le păstra. Din literatura de specialitate nu cunoaștem cazuri de reargintare. Un astfel de fals de multe ori datează mai bine un strat arheologic decât o piesă autentică care poate circula o perioadă mult mai îndelungată. Dacă un dinar autentic poate fi în circulație și zeci de ani (20–30, poate chiar și mai mult), un fals circulă o perioadă mai scurtă – în funcție de rulaj. Este adevărat că la o piesă oficială anul emiterii este sigur, însă după părerea noastră nici pentru falsul în discuție nu există o abatere mare, mai ales că piesa de față este bine realizată cu puține greșeli de scriere, ceea ce ne indică un falsificator talentat, cu foarte mare probabilitate știutor de carte.

Pentru circulația de durată relativ scurtă a falsurilor monetare pledează și tezaurul descoperit în 2006 pe str. 9 Mai⁷. Acesta pare a fi ascuns în anul 1565, poate începutul lui 1566⁸, având monete încă de la începutul sec. al XVI-lea. Cea mai veche piesă falsă este cu milesimul 1550⁹. Suntem siguri că piesele false din acest tezaur, pentru posesor, contau ca piese bune, pentru că ele aveau încă argintul pe ele, nedeosebindu-se, cel puțin pentru un om de rând, de piesele originale (abia în zilele noastre se observă ușor că aceste piese sunt false și datorită condițiilor de păstrare – în pământ – care au dus la exfolierea argintului). Mai mult, în acest tezaur sunt 1,94% falsuri¹⁰, de aici apreciem că în jur de 2% din dinarii din circulație erau falși, pentru simplul fapt că am ajuns la concluzia că acel tezaur a fost acumulat din circulația de zi cu zi într-o perioadă scurtă¹¹. Nu se pune problema că nu ar fi existat falsuri înainte de 1550 (chiar falsul ce îl discutăm este probabil din 1541), însă acestea „și-au dat arama pe față” și au fost îndepărtate din circulație. Masa mai mică a monetei (0,35 g acum, ceva mai mare în momentul pierderii, când avea și pojghița de argint și micile părți care azi îi lipsesc) nu ar fi fost un indiciu serios pentru a identifica un fals pentru simplul fapt că existau în circulație și alte piese mai ușoare decât standardul (care era de 0,58 g)¹². Singurele indicii pentru un om medieval, dar știutor de carte, ar fi fost lipsa din milesim a primei cifre de 1 (apărând scris 541) și unele mici erori în redarea legendei de avers. Dar erau elemente prea puțin băgate în seamă, mai ales că era vorba de o monetă mărunță.

În concluzie, credem că piesa în discuție a circulat în intervalul 1541–1552, fiind pierdută înainte de cucerirea otomană (1552), atunci când moneda mai păstra pe ea pojghița de argint, fapt ce datează foarte bine stratul arheologic din care provine (mai ales că moneda a fost descoperită pe un nivel clar, de călcare, medieval).

Planșe

Fig. 1. Fals monetar după un dinar maghiar din 1541 (P-ța Sf. Gheorghe, Timișoara – 2014)

Abrevieri tehnice

AE	cupru
Av.	avers
c.p.e.	cerc perlat exterior
c.p.i.	cerc perlat interior
Rv.	revers

⁶ Pentru practica falsificării de bani și pentru consecințele acesteia vezi Negrea 1991.

⁷ Vezi: Șeptilici 2007, 221–234.

⁸ Șeptilici 2007, 234.

⁹ Șeptilici 2007, 223, 233. Ea poate fi fabricată și ceva mai târziu.

¹⁰ Șeptilici 2007, 221.

¹¹ Șeptilici 2007, 234.

¹² Șeptilici 2007, piesele 1, 28, 29 etc.

Bibliografie

- Drașovean *et alii* 2016 Drașovean, Florin; Suciu, Cosmin; Diaconescu, Dragoș, *Cercetările arheologice preventive din anul 2015 în Piața Sfântul Gheorghe a Timișoarei*. În: curs de publicare (*Patrimonium Banaticum*, 2016).
- Negrea 1991 Negrea, Radu, *Spoliatorii*, București, 1991.
- Șeptilici 2007 Raoul M. Șeptilici, *Considerații privind tezaurul monetar medieval descoperit pe strada 9 Mai din Timișoara*. În: Drașovean, Florin; Feneșan, Costin; Flutur, Alexandru; Szentmiklosi, Alexandru; El Susi, Georgeta; Kopeczny, Zsuzsanna; M-Kiss, Hedy; Șeptilici, Raoul; Dinu, Niculina, *Timișoara în amurgul evului mediu. Rezultatele cercetărilor arheologice preventive din centrul istoric*, Timișoara, 2007, p. 221–234.
- Unger 1958 Unger, Emil, *Magyar éremhatározó*, vol. I, Budapest, 1958.

Fig. 1. Fals monetar după un dinar maghiar din 1541 (P-ța Sf. Gheorghe, Timișoara – 2014).